

Angliei era entusiasmata pentru reformă și de aceea s-a înconjurat de oameni foarte buni și foarte capabili: Colet, Sir Thomas Morus, arhiepiscopul Warham, Dr. Fisher. Ceilalți suverani ai Europei, din imperiu și din Spania erau de asemenea binevoitori. Însă marile instituții nu sînt așa de ușor de schimbat. Ele s-au opus criticii și au combătut reformele. Niciodată nu s-a putut vedea ca această curte a Romei să cadă de acord cu învățătura și exemplul lui Hristos.

Pentru producerea unei reforme trebuia o acțiune nouă și puternică, care deja se pregătea fără zgomot într-un cerc chiar de călugări. Acesta a fost Ioan de Staupitz, socotit ca un conducător al mișcării de reformă, care a descoperit pe omul pregătit de Dumnezeu. El era vicarul general al ordinului augustinilor și în 1505, în timpul unei călătorii pentru inspectarea mînaștirilor ordinului său, el a întîlnit la Erfurt pe Martin Luther, călugăr tînăr profund tulburat în ceea ce privește mîntuirea sufletului său. Dorind în mod sincer de a-i veni în ajutor, Staupitz începu să-i cîștige încrederea sa. El l-a sfătuit ca să citească Sfintele Scripturi, ca și lucrările lui Augustin, Tauler și ale altora. Luther a urmat acest sfat și lumina a inundat în el cînd a înțeles din proprie experiență doctrina îndreptării prin credință.

CAPITOLUL VII

LOLARZI, HUSIȚI ȘI UNIUNEA FRĂȚILOR (1350—1670)

1) Wicleff și biblia engleză — primele persecuții.

Împrejurări asemănătoare celor din țările de pe continent au condus de asemenea Anglia la recunoașterea erorilor bisericii dominante, și a pus sub semn de întrebare valoarea doctrinei romano-catolice. S-a dat în semn de batjocură numele de „lolarzi* (guralivi-vorbăreți) aceluia care vorbeau despre o cale mai bună de urmat. Relele politice și economice s-au amestecat cu chestiunile religioase în deosebi la începutul mișcării. Mai întîi a fost atacată bunăstarea și corupția clerului, însă s-a observat în curînd că doctrina era la rădăcina răului și de aceea asupra ei s-a îndreptat conflictul. În Anglia însă nu au fost persecutați acei care erau socotiți caeretici, cu aceiași violență ca cei de pe continent. Totuși la începutul secolului al XV-lea și sub domnia lui Enric al IV-lea, lolarzii crescuseră în mare număr și suveranul, pentru a fi pe placul partidului clerical, decretă ca ei să fie pedepsiți cu moartea prin ardere. În această luptă ca primul conducător de seamă s-a situat I. Wicliff, cel mai eminent dintre titrații dela Oxford. Atacurile sale împotriva practicilor corupte ale bisericii romano-catolice l-au împins mai întîi în lupta politică, care făcea ravagii. Totuși cei care socoteau să-l folosească ca pe un important aliat ca să servească scopurilor lor, se îndepărtară de el atunci cînd au înțeles

«are ar fi consecințele principiilor pe care el le învăța. El deveni atunci conducătorul mulțimii care căuta izbăvirea într-o întoarcere la Scriptură și la Hristos ca Învățător. În lucrarea sa „împărăția lui Dumnezeu” și în alte lucrări, Wicliff arată că, Evanghelia lui Isus Hristos este unicul izvor al adevăratei religii și că Scriptura singură este adevărul”. Doctrina pe care el o numea „domnia sau stăpânirea” stabilea problema legăturii personale cu Dumnezeu și răspunderea directă a fiecărui om față de El. Orice stăpânire, a învățat el, vine de la Dumnezeu și cei care exercită această autoritate sînt răspunzători față de Dumnezeu cum o folosesc. Această doctrină contrazice în mod lămurit ideile predominante ale autorității iresponsabile ale papilor și regilor și a necesității mijlocirii preoților. Ea a ridicat deci o violentă opoziție, care s-a intensificat în 1381 cînd Wicleff a publicat combaterea doctrinei transsubstanțierii (prefacerea pîinii și vinului în trupul și sîngele lui Hristos), atacînd astfel la rădăcina așa zisei puteri miraculoase a preoților, care le-a permis să domine atîta vreme în creștinătate. Datorită acestui punct el a fost părăsit de partizanii lui politici și chiar de cei din propria sa universitate.

Lucrarea sa cea mai importantă a fost aceea care a permis poporului englez să se adape din izvorul celei mai curate doctrine. Traducerea Bibliei făcută de el, a realizat o revoluție a gîndirii engleze, căci Biblia engleză a devenit una din cele mai mari puteri în favoarea justiției pe care lumea a cunoscut-o vreodată. Wicliff a găsit cu cale că, cel mai bun mijloc de a răspîndi Scripturile, era de a scrie tractate populare și de a organiza cete de predicatori care se deplasează. Influența lui era atît de mare, încît chiar dușmanii lui cei mai înverșunați, nu putură face altceva decît ca să-l izgonească din Oxford, de unde el s-a retras la Lutterworth, centru de unde au emanat învățături și încurajări în toată țara.

În ceea ce privește autoritatea în materie de religie, filosofii Evului Mediu din timpul lui Wicliff, puneau învățăturile părinților bisericii, hotărîrile sinoadelor și decretele papilor pe picior de egalitate cu Scripturile. Studiind mai adînc Biblia, Wicliff a trebuit să recunoască autoritatea exclusivă a Bibliei, nici o altă scriere neavînd valoare decît în măsura în care ea corespundea cu Sfînta Scriptură. El vedea în conștiința creștină o dublă sursă : rațiunea și descoperirea între care el nu deosebea nici un dezacord. El admitea totuși că rațiunea sau lumina naturală a fost slăbită prin „cădere” și că ea suferă un grad de imperfecțiune pe care Dumnezeu în harul Său o vindecă prin descoperirea venită din Sfintele Scripturi, acestora din urmă revenindu-le autoritatea supremă. Autoritatea absolută și fără condiții a Bibliei a fost marele adevăr despre care

Wicliff a dat mărturie și care a fost atacată de adversarii lui, căci cele două părți și-au dat seama de toate consecințele care decurgeau din această doctrină.

El a expus acest punct vital în cartea sa : „Adevărul Sfintelor Scripturi” (1378), unde învață că Biblia este Cuvîntul lui Dumnezeu, voința sau Testamentul Tatălui. Dumnezeu și Cuvîntul Său sînt unul. Hristos este Autorul Sfintei Scripturi, care este Legea Sa. El însuși este în Scripturi. A nu ține seama de ele înseamnă a nu ține seama de El. Dacă Biblia ar fi mai detaliată ea nu s-ar putea aplica la toate împrejurările, însă așa cum este ea, ea se adresează tuturor și nu poruncește nimic care nu ar putea fi păzit. Efectele Scripturii arată izvorul ei divin și a autoritatea sa. Experiența generală a bisericii dovedește capacitatea și eficacitatea Bibliei. Păzind legea curată a lui Hristos fără a amesteca în ea tradiția omenească, Biserica a crescut repede, însă ea a suferit un declin continuu de la introducerea tradiției în sînul ei. Orice alte forme de înțelepciune dispar. Singura înțelepciune care rămîne este cea dată apostolilor la Cincizecime de Duhul Sfînt. Scriptura este fără greșelă. Alți învățători, chiar și marele Augustin, sînt supuși greșelii. A pune deasupra Scripturii și a prefera tradițiile, doctrinele și poruncile omenești este un act de îngîmfare de orb. O doctrină nu este justificată prin faptul că ea conține în mod indirect elemente de bine și de bun simț (raționale), căci nu totul este rău în poruncile și viața diavolului, căci altfel Dumnezeu nu i-ar îngădui să exercite o astfel de putere. Istoria bisericii arată că îndepărtarea de la legea evanghelică și amestecul tradiției aproape imperceptibil la început, au produs cu timpul o corupție tot mai crescîndă.

În ceea ce privește interpretarea Scripturii, nu teologii sînt aceia care pot să ne-o dea. Numai singur Duhul Sfînt ne învață care este înțelesul Scripturilor și Hristos este Cel ce le-a deschis Scripturile apostolilor. Ar fi foarte periculos pentru oricine care pretinde că posedă în mod exact interpretarea Scripturilor ori iluminarea Duhului Sfînt. Totuși nimeni nu le poate înțelege fără ajutor. Nimeni nu le poate înțelege dacă nu este luminat de Hristos. Pentru aceasta este nevoie de un duh evlavios, umil și virtuos. Scriptura trebuie să fie interpretată prin ea însăși pentru a o putea înțelege în totalitate. Trebuie evitată disecarea așa cum o fac ereticii. Să o luăm mai întîi în sensul ei primordial și literal și apoi în sens figurat. Este foarte important de a întrebuița termenul just. Apostolul Pavel întrebuița cu prudență prepozițiunile și adverbele. Hristos este adevăratul om și adevăratul Dumnezeu care a existat din toată veșnicia. Cu ocazia venirii Sale în trup, El a reunit cele două firi în singura Sa persoană. Măreția Sa nu se

poate compara. Ca unic Mijlocitor între Dumnezeu și om, El este centrul omenirii, singura și unica noastră Căpetenie.

Înșușirea personală a mântuirii făcută de Hristos, se face prin pocăință și sfințire. Pocăința constă în a se întoarce dela păcat și însușirea prin credință a harului mântuitor în Hristos. A te întoarce înseamnă a te pocăi și a crede. Pocăința este necesară și trebuie să aducă roade. Wicliff unește credința cu sfințenia ; el nu vede credința fără fapte. El nu vede biserica, ca fiind biserica catolică vizibilă sau comuniunea organizată a ierarhiei, ci ca Trupul și Mireasa lui Hristos, care cuprinde pe toți cei aleși, care în această lume vizibilă are numai o stare vremelnică și se găsește în pelerinaj. Locuința ei, obârșia și țelul ei se află în lumea invizibilă. Mântuirea spune el, nu depinde de vreo legătură cu biserica oficială sau de mijlocirea clerului. Pentru toți credincioșii există acces liber și imediat la Harul lui Dumnezeu în Hristos și fiecare credincios este preot. El învăța că temelia bisericii este alegerea divină și că nici un om nu poate avea siguranța că este în stare de har, ci numai părerea, însă o viață sfântă trăită după Dumnezeu, este dovada.

Cînd a primit ordinul să se înfățișeze înaintea papei, el a refuzat acest lucru spunînd : „în timpul misiunii Sale pămîntești, Hristos a fost cel mai sărac dintre toți oamenii și El a respins orice autoritate vremelnică, și după părerea mea personală papa ar trebui să abandoneze orice autoritate lumească și favoarea autorității civile și să sfătuiască clerul său să facă același lucru". El a murit în pace la Lutherworth în ultimele zile ale anului 1384.

Răscoala țăranilor (1377—1381), care a avut loc în ultimii ani ai vieții lui Wicliff, a împiedicat trezirea religioasă, provocînd o coaliție a nobilimii cu clerul și făcînd pe Wicleffiști — așa cum erau ei numiți, răspunzători de excesul și pierderile provocate de răscoală, cu toate să acest lucru nu a fost adevărat, există totuși o legătură intimă și de necontestat între adevăratul creștinism și eliberarea celor oprimați. La începutul misiunii Sale, Hristos a spus că El a fost trimis ca să aducă vestea bună celor săraci pentru a vindeca pe cei cu inima zdrobită, pentru a propovădui celor închiși izbăvirea, orbilor căpătarea vederii și pentru a da drumul celor apăsăți. (Luca 4, 18—19). Aceste cuvinte corespundeau țăranilor din timpul lui Wicleff și atunci cînd ei au avut în mîinile lor Scriptura, a început să se trezească în ei sentimentul că Dumnezeu nu este părtinitor (F. Ap. 10 34) și că aservirea lor stăpînilor bogați și corupți era împotriva religiei, pentru că era nedreaptă. Ei erau mai puțin mișcați de predicile înțelepte ale lui Wicleff, care erau marcate de atitudinea demnă dela Oxford,

decît de versetele simple și de propovăduirea în aer liber a lui John Ball, care era unul din ai lor, și care din sînul mizeriei generale striga : „cu ce drept stăpînesc peste voi aceia care se cheamă domni ? Prin ce au cîștigat ei această poziție ? Pentru ce ne tratează ca pe niște robi, căci noi ne tragem din aceiași părinți: Adam și Eva; cum pot ei să dovedească că valorează mai mult decît noi, decît că ei exploatînd munca noastră își pot satisface luxul lor orgolios ?" Se auzea peste tot acest refren al lui John Ball : „Cînd Adam ara și Eva torcea, unde era atunci gentilomul ? Revolta a fost zdrobită și s-au decretat legi nedrepte pentru a domoli pe țărani. Totuși încet și cu anevoie ei obținură pînă la sfîrșit cîștig de cauză, și Scripturile au fost acelea care, lucrînd la conștiința oamenilor, au contribuit cu cea mai mare putere la acest rezultat fericit.

Traducerea Bibliei a dat roade. Oameni în mare număr au recunoscut în această carte, singura călăuză a credinței și umbletului lor. S-au manifestat diferite vederi asupra unor anumite puncte, însă a existat în general un acord asupra autorității Scripturii și biserica dominantă a fost denunțată ca necredincioasă și idolatră. Cineva spunea atunci că din doi oamenii, unul era lolard iar celălalt wicleffist și că Scriptură a devenit un lucru obișnuit, mai accesibil laicilor și femeilor care știu citi, decît clerului însuși.

Primul care a urcat pe rug după punerea în aplicare a legii împotriva ereticilor a fost Wiliam Sawtre, rector în Norfolk (1401). Camera Comunelor a prezentat lui Enric al IV-lea petiții cerîndu-i ca să întrebuițeze excedentul veniturilor bisericii în scopuri utile și să modifice legea împotriva lolarzilor. Ca răspuns regele semnă condamnarea prin ardere pe rug a lui Thomas Bradley, croitor din Evesham, care era acuzat că neagă (nu recunoaște) transsubstanțierea. Acest om și-a apărat cu curaj credința sa înaintea episcopului de Worcester, a fost judecat la biserica St. Paul de către arhiepiscopul de Canterbury și York înaintea a numeroși preoți și nobili și apoi ars pe rug la Smithfield.

Sir Joltn Oldeastle, lord Cobham, soldat viteaz, a fost unul din conducătorii lolarzilor. Castelul său era un azil pentru predicatorii care călătoreau și aici se țineau întruniri interzise atunci, sub sancțiunea celor mai aspre pedepse. Enric al IV-lea nu îndrăznea să-l atace la el acasă. Însă de îndată ce se urcă pe tron Enric al V-lea, acesta făcu să fie asediat castelul, îl cuceri și îl aresta pe castelan. Acesta din urmă reuși să evadeze din turnul Londrei și timp de cîțiva ani el scăpă de urmărire, în timp ce mulți erau arestați și executați, printre aceștia fiind și treizeci și

nouă de căpetenii ale lolarzilor. Sir John a fost în sfârșit capturat în țara Galilor și condamnat la moarte prin ardere pe rug. El a fost primul dintre nobili englezi care a murit din cauza credinței.

După moartea sa, o nouă lege a fost decretată : oricine va citi Scriptura, o va face cu prețul vieții sale, a bunurilor sale mobile și imobile. El va fi condamnat ca eretic față de Dumnezeu* dușman al coroanei și trădător al imperiului, și nu va avea nici drept de refugiu, dacă el stăruie în erezia sa. Dacă el recădea după ce fusese iertat, el va fi spânzurat pentru trădare împotriva regelui și apoi pe rug* pentru erezie împotriva lui Dumnezeu.

Cu toate aceste măsuri, frații deși au trăit ascunși sau alungați în exil, ei nu au putut fi nimiciți și anumite congregațiuni au continuat chiar să existe. Acești credincioși se găseau îndeosebi în estul Angliei și la Londra. În perioada urcării pe tron a lui Enric al VI-lea, (1422) au existat mari congregațiuni în împrejurimile Becclesului. Cu toate că aceste biserici au fost frecvent suprimate, apoi reformate, unele din ele au existat perioade îndelungate. Spre exemplu în comitatul Buckingham, multe durară șasezeci sau șaptezeci de ani și rămaseră în legătură cu cele dela Norfolk Suffolk și cu altele din țară. Scriind în 1523 lui Erasmus, episcopul din Londra spunea : „ Nu este vorba de oarecari nou-tăți periculoase, ci mai degrabă de noi adausuri la marea ceată deeretici Wicleffieni.

2) JEROME DIN PRAGA, IOAN HUSS ȘI SINODUL DE LA CONSTANȚA.

Jerome din Praga a fost unul din studenții străini care au urmat cursurile lui Wicleff la Oxford. El reveni în orașul său natal plin de zel pentru adevărurile pe care le-a înțeles, și a început să învețe cu îndrăzneală că biserica Romei a căzut dela doctrina lui Hristos, și că oricine caută mântuirea trebuie să se întoarcă la învățătura Evangheliei. Printre cei care au fost atinși profund de aceste învățături ale lui Jerome, a fost Jan Huss, doctor în teologie și predicator la Praga, confesor al reginei Boemiei. Credința sa sinceră, remarcabilele sale capacități, unite cu elocvența și farmecul manierelor sale, au acționat puternic asupra poporului deja pregătit prin munca valdenzilor din trecut. El scria și vorbea limba cehă, și lunga rivalitate dintre teutoni și slavi, reprezentate în Boemia prin germani și cehi, a dat naștere în curînd la o turnură politică a mișcării: elementele germane devotate puterii Romei și cehii susținători ai învățăturii lui Wicleff. Papa, prin

episcopul dela Praga a excomunicat pe Jan Huss și a făcut să fie arse în mod public scrierile lui Wicleff, însă regele Boemiei, nobilimea și universitatea, precum și majoritatea populației, au susținut pe Huss și doctrina sa.

În 1414 începu la Constanța, pe malul lacului cu acelaș nume. un sinod care a durat trei ani și jumătate și unde s-au văzut adunați un număr extraordinar de demnitari eclesiastici, de principii și magistrați din diferite state, ca și o mulțime de oameni de toate condițiile. În acest timp orașul deveni teatrul a numeroase distracții și unei rușinoase imoralități. Au existat atunci trei papi rivali și scopul sinodului era de a remedia zăpăceala și schismele care cauzau această stare de lucruri. Cei trei papi care erau în funcțiune au fost înlăturați și Martin al V-lea a fost ales în locul lor.

Sinodul avea de asemenea ca obiect de a combate învățătura lui Wicleff și a lui Huss. Acesta din urmă a fost invitat la Constanța și împăratul Sigismund i-a eliberat un permis de liberă trecere promițîndu-i deplină securitate dacă venea la Sinod, încrezîndu-se în cuvîntul împăratului, Huss s-a dus la Constanța chiar la deschiderea sinodului general, unde el socotea că va profita de ocazie să expună învățăturile sale Scripturale pe care le mărturisea. Însă în ciuda promisiunii imperiale, el a fost arestat la sosire și aruncat într-o închisoare murdară situată pe o insulă. Pentru justificarea acestei acțiuni, sinodul a promulgat un decret solemn (1415) sau o decizie infailibilă „dictată de Duhul Sfînt”, că biserica nu trebuie să-și țină cuvîntul cînd este vorba de un eretic. Huss a fost supus la cele mai rele tratamente de tot soiul, pentru a-l aduce pînă acolo ca să retracteze ceea ce el a învățat, în special că mîntuirea și darul barului divin sînt cîpătate prin credință fără faptele legii; apoi că nici titlul, nici poziția oricît de înalte ar fi ele. nu pot să facă pe un om plăcut lui Dumnezeu fără o viață sfîntă. În mod umil și cu mare curaj, el a menționat că era gata să retracteze ori și ce din învățătura sa care ar putea fi contrară Scripturii, însă el nu va putea tăgădui ceea ce el știe că este conform Cuvîntului lui Dumnezeu. El a refuzat de asemenea să retracteze opinii pe care nu le-a avut niciodată și care în mod greșit i se atribuiu. Acuzația de a fi fost „infectat de lepra valdenzilor” și de a fi predicat doctrina lui Wicleff arată că unitatea adevărului învățată în aceste cercuri diferite era recunoscută de dușmanii lor. Huss a fost ars pe rug după un solemn act de înjosire. Cu două săptămîni mai înainte el a scris : „Eu găsesc o mare întărire în acest cuvînt al lui Hristos : Ferice de voi cînd oamenii vă vor urî... Este cel mai bun salut. Nu este greu de a-l înțelege, dar este mai greu de a-l îndeplini, căci noi trebuie să ne

bucurăm în aceste necazuri... Este ușor de a citi astfel de cuvinte și de a le explica, însă este greu de a le pune în practică. Chiar și cel mai bun luptător (Domnul Isus) care cu toate că știa că El va învia a treia zi, a fost tulburat în Duhul Său după cină... De asemenea ostașii lui Hristos privind la Căpetenia lor, împăratul slavei au avut de susținut o mare luptă pentru a trece prin foc și prin apă fără a pieri. Ei au căpătat cununa vieții» această cunună glorioasă, pe care Domnul mi-o va da, și eu sînt convins de acest lucru, și dvs. de asemenea apărători sinceri ai adevărului, ca și tuturor celor care vor fi iubit venirea Domnului Isus cu statornicie... Ah ! Prea Sfinte Hristoase, atrage-mă la Tine, așa slab cum sînt, căci dacă Tu nu ne atragi, noi nu vom putea să Te urmăm. întărește duhul meu ca el să fie gata la ascultare. Dacă, carnea este slabă, lasă ca harul Tău să ne sprijinească ^ înconjoară-ne pe dinainte și pe dinapoi, căci fără Tine noi nu putem merge spre o moarte cruntă din dragoste pentru Tine. Dă-mi Te rog o inimă fără frică, o credință adevărată, o nădejde neclintită, o dragoste desăvîrșită, ca pentru Tine eu să-mi pot lăsa viața mea cu răbdare și bucurie. Amin. Scrisă în închisoare în ajunul zilei de Sf. Ioan Botezătorul".

Jerome (Ieronim) din Praga muri puțin timp după aceea în același supliciu (ars pe rug) și Boemia hussită s-a împărțit în curînd în trei părți : cei care luptau, cei care încercau să-și calce conștiința numiți Utraquiști sau Calextini, și cei care acceptau ca să sufere.

3) IOAN ZISKA ȘI RĂZBOAIELE HUSSITE

Cei care luptau (primii din cele trei părți) sub conducerea lui Ioan Ziska, au întreprins un război energetic, și cu succes. Micul oraș Tabor, pe o colină înaltă în inima Boemiei, deveni un centru militar și spiritual. În piața orașului se mai pot vedea încă resturile meselor de piatră împrejurul cărora zeci de mii de oameni se adunau pentru a prăznuia Sfînta Cină sub cele două forme (pîine și vin) în timp ce biserica Romei și-a rezervat întrebuintarea vinului numai preoților și care era refuzat laicilor. Cupa sau paharul deveni simbolul taboriților. La poalele colinei Taborului se poate vedea un iaz numit încă Iordan, în care credincioșii în mare număr erau botezați numai pe baza mărturiei lor de credință. Ziska a fost nu numai în fruntea nobililor, ci a națiunii întregi. Țăranii liberi au fost cuprinși de un spirit general de entuziasm irezistibil. Instrumentele lor de agricultură au devenit arme de temut și Ziska i-a învățat ca să întrebuinteze carele lor de fermă,

ca linii de apărare mobile, și tot așa de bine și ca mijloace de transport. Papa a trimis cruciade împotriva lor, însă armatele trimise au fost puse în derută și hussiții invadară și devastară țările învecinate. Mari excese au fost comise de ambele părți. Biserica Romei a fost nevoită să încheie pace cu hussiții și la Sinodul de la Bale (1433) li s-a recunoscut dreptul de a propovădui liber Cuvîntul lui Dumnezeu, de a lua sfînta cină sub cele două forme, pîine și vin, de a desființa posedarea de bunuri temporare de către cler și de a abroga multe legi opresive. Totuși războaiele au continuat epuizînd și demoralizînd țara. Legile care au înrobit țaranii nu au făcut altceva decît să slăbească puterea națiunii și în lupta dela Lepan, taboriții au fost învinși. S-a încheiat o convenție — Pactul <la Bale — care a împărțit pe boemi. Ultraquiștii care erau mai atașați de biserica romano-catolică au fost recunoscuți de papă ca alcătuitori ai bisericii naționale a Boemiei și li s-a acordat privilegiul de a întrebuinta cupa de împărțășanie. Conducătorul lor Rokycana a fost ales arhiepiscop și totul a trecut din nou în mîinile Romei.

4) NĂVODUL CREDINȚEI

În timp ce se desfășurau aceste evenimente cînd hussiții erau la apogeul succesului lor, au existat alți credincioși care în materie de credință și mărturie, nu au recurs la forța materială, ci au acționat așa cum îi învățaseră altădată predicatorii valdenzi. Ei s-au limitat să caute și să găsească în Scriptură îndrumări spirituale pentru rînduiala bisericilor și a mărturiei evanghelice. Ca urmași ai lui Hristos, ei au acceptat suferințele nedrepte și s-au încrezut în Dumnezeu.

Unul din cei mai eminenți credincioși a fost Jakoubek, un coleg al lui Huss dela Universitatea din Praga. Deja în 1410 el a arătat într-unui din cursurile sale contrastul între biserica falsă, antihristă a Romei și adevărata biserică, sau comuniunea sfinților, îndemnîndu-i pe toți creștinii ca să revină la biserica primitivă. Mai amintim încă pe Nikolaus, german expulzat din Dresda ca eretic, foarte versat în Scriptură și în istoria bisericii. El a influențat pe taboriți, expunîndu-le învățătura apostolilor și orînduirea bisericii primitive în contrast cu erorile care s-au strecurat treptat printre ei.

Chestiunea dreptului creștinilor de a întrebuinta sabia a fost mult discutată la Praga. Taboriții socoteau că era foarte

just ca de asemenea să atace și să jefuiască pe dușman sub presiunea împrejurărilor. Asupra acestui punct Jakoubek a fost curînd în plină opoziție cu taboriții. Printre cei care obiectau privitor la întrebuintarea armelor chiar și în caz de apărare^ Peter Cheltsehitzki a fost unul din cei mai influenți și mai capabili. Cu toate că aveau multe puncte comune cu taboriții, el nu a cedat în a se opune lui Ziska și chemărilor sale la arme.

Scrierile fraților erau foarte des arse împreună cu autorii lor. Totuși unele din ele au scăpat de foc, între altele și o carte a lui Peter Cheltschitski intitulată „Năvodul credinței" scrisă în 1414. Această lucrare care conține în mare parte învățătura fraților,, a exercitat o mare influență. Autorul scrie : „în această carte noi ultimii veniți, nu căutăm altceva decît să vedem primele începuturi și să revenim acolo, după cum Dumnezeu ne va face capabili. Noi sîntem ca niște oameni care examinează o casă arsă și care caută să-i găsească temelia. Lucrul este cu atît mai anevoios cu cît ruinele sînt acoperite cu plante de tot felul și multă lume le confundă cu temelia. Ei spun : „iată temelia" sau „chiar așa trebuie să meargă totul* iar alții repetă după ei acest lucru. În, aceste noutăți care au prins rădăcină ei își imaginează că au descoperit temelia edificiului. În realitate ei au găsit ceva, care este* cu totul altceva și care este contrar cu temelia cea adevărată.. Acest lucru complică mult căutările, căci dacă toți spun : „vechea temelie este ascunsă sub aceste ruine", ei se pun pe săpat și scormonit pentru a o găsi. Astfel ei vor face lucrarea cea adevărată restabilind toate lucrurile pe temelia lor așa cum au făcut Neemia și Zorobabel după distrugerea Templului. Este cu mult mai greu acum de a ridica ruinele spirituale, după un timp atît de lung și de a reveni la starea primitivă pentru care nu există altă temelie decît Isus Hristos și de care mulți s-au îndepărtat întorcîndu-se spre alți dumnezei".

El a mai scris : „Eu nu spun că peste tot unde au propovăduit apostolii toți au crezut, ci numai aceia pe care Dumnezeu i-a ales, aici mai mulți, acolo mai puțini. În timpul apostolilor adunările de credincioși erau numite după orașe, sate sau districte, unde se adunau frații de aceeași credință. Aceste biserici (adunări) au fost despărțite de către apostoli de cei necredincioși. Eu nu vreau să spun prin aceasta că frații locuiau toți împreună în anumite străzi speciale ale orașului, ci că ei erau uniți prin credință asemănătoare și se adunau pentru a fi în împărtășire spirituală unii cu alții prin Cuvîntul lui Dumnezeu. Din această cauză această asociație spirituală în credință era numită biserică de credincioși". Cheltschitschi mai arată că la Bale în 1433 reprezentantul papei

spunea că există multe lucruri de admirat în biserica primitivă, însă că ea a fost simplă și săracă și că după cum Templul a succedat cortului întîlnirii, tot așa frumusețea și slava bisericii prezente au succedat după simplitatea primitivă. În afară de aceasta multe lucruri ignorate de biserica primitivă sînt acum descoperite" Cheltsehitzki se mulțumește să adauge : „chitul ar fi bun dacă «el nu ar fi o minciună".

El învăța că marele preot (papa) dezonora pe Mîntuitorul atribuindu-și lui puterea divină de a ierta păcatele, lucru care aparține numai lui Dumnezeu. Singur Dumnezeu a mărturisit că numai El singur iartă păcatele și iartă păcătoșilor nelegiurile lor pentru Hristos, care a murit pentru păcatele omenirii. Mărturia credinței este că El este Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii și iartă pe păcătoși. El este Singurul și Unicul care are dreptul <le a ierta păcatele, pentru că El este în același timp Dumnezeu și om. El a murit pentru păcat. Pe cruce El s-a oferit lui Dumnezeu drept sacrificiu pentru păcat. Deci prin El și prin suferințele Sale, Dumnezeu a putut să ierte păcatele lumii. El singur are deci puterea de a ierta. Marele preot înconjurîndu-se de pompă și lux, se ridică mai presus de tot ce se cheamă Dumnezeu, a șterpelit ca un hoț drepturile lui Hristos. El a instituit pelerinajul la Roma «a mijloc pentru curățirea păcatelor. Mulțimi exaltate aleargă din toate părțile (țările) și el, tatăl oricărui rău, împarte dintr-un oarecare loc mai ridicat binecuvîntarea sa asupra mulțimii, ca să îi acorde iertarea de orice păcat și izbăvirea de judecata viitoare. El mîntuiește de iad și de purgatoriu și spune că nu există nici un motiv pentru ca cineva să fie condamnat. El trimite de asemenea în toate părțile bilete care se cumpără pentru a fi izbăviți de păcat și de suferință. Oamenii să nu-și mai dea nici măcar osteneala ca să meargă la el, ci să îi trimită numai banii și totul este iertat. Ceea ce aparținea Domnului, acest funcționar al bisericii și-a însușit. El primește laudele care îi sînt datorate Domnului și se îmbogățește prin vînzarea indulgențelor. Ce mai rămîne atunci din lucrarea lui Hristos pentru noi, dacă reprezentantul Său ne izbăvește de păcat, de judecată și poate să ne facă drepti și sfinți ? Păcatele noastre sînt acelea care ne barează drumul spre mîntuire. Dacă marele preot le șterge pe toate ce va mai face sărmanul Domn Isus ? Pentru ce lumea îl neglijează astfel, nu caută mîntuirea prin El ? Foarte simplu, pentru că marele preot (papa) aruncă asupra Lui umbra majestății sale și îl întunecă în această lume, în timp ce el, marele preot își magnifică numele său. Astfel că Domnul Isus deja crucificat deveni batjocura lumii și că fiecare nu vorbește decît de marele preot și de mîntuirea pe care el o distribuie".

5) BISERICA UNITĂȚII FRAȚILOR

Vorbind în faimoasa biserică „Thyn” din Praga, arhiepiscopul utrachist Rokycana, recomandă cu elocvență învățăturile lui Cheltschitzki, și arată erorile bisericii din Roma. Totuși el nu practica ceea ce propovăduia. Mulți din ascultătorii săi, se hotărîră să trăiască după principiile învățate și luînd de conducător pe un om cu bună reputație, Grigore, cunoscut ca „patriarh” îl părăsiră pe Rokycana și întemeiară la 1457 o comunitate la nord-est de Boemia în satul Kunwald, acolo unde se găsea castelul lui Lititz. Mulți alții se uniră cu ei printre care și ucenici de ai lui Cheltschitzki, valdenzi ca și studenți din Praga. Rămînînd în legătură cu biserica utrachistă, ei au revenit în mai multe puncte la învățătura Scripturii și la orînduirea bisericilor primitive. Ei aveau ca pastor uns preot utrachist însă au numit și bătrîni. După vechiul obicei valdenz ei aveau de asemenea în rîndurile lor „desăvîrșiți” care și-au părăsit toate bunurile lor. Însă ei nu au fost lăsați multă vreme în pace. După cîțiva ani colonia din Kunwald a fost desființată. Biserica utrachistă a persecutat pe acești frați tot atît de violent cum făcuse și biserica Romei. Grigore a fost bîgat la închisoare și torturat. Un oarecare Jakob Hulava a fost ars pe rug și frații se refugiară în munți și în păduri. Totuși numărul lor creștea și încetul cu încetul persecuția încetă.

În 1463 în munții din Reichenau și în 1467 la Lhota se ținură adunări generale ale fraților la care au participat multe personalități de rang înalt și unde au fost examinate din nou principiile bisericii. Unul din primele acte îndeplinite a fost botezul credincioșilor, căci botezul prin afundare era obișnuit la valdenzi, și la cea mai mare parte a fraților din alte țări, însă el a fost adeseori împiedicat prin intensitatea persecuțiilor. Ei declarară de asemenea în mod formal despărțirea lor de biserica romano-catolică și și-au dat numele de „biserica fraternității” sau „biserica unității fraților» Intenția lor nu era de a forma un partid nou sau de a se despărți de nenumăratele biserici ale fraților din diverse țări. Ei nădăjduiau mai degrabă că exemplul lor va încuraja pe alții ca să cunoască în mod lămurit despărțirea lor de sistemul bisericii romano-catolice.. Înainte de terminarea acestor adunări au fost aleși nouă participanți din cei șasezeci prezenți, apoi trei din acești nouă au fost desemnați prin tragere la sorți și în sfîrșit unul din ei „Mathias de Hunwald” a fost desemnat și trimis la episcopul valdenz Ștefan în Austria pentru a fi consacrat, în scopul de a dovedi că legăturile cu frații valdenzi erau menținute. Ei nu au considerat această

consacrare ca indispensabilă ci numai ca de dorit. Ei credeau că din timpul lui Silvestru biserica romano-catolică și-a pierdut succesiunea apostolică—și dacă ea totuși a mai rămas, ea se putea căuta mai degrabă la cathari, paulicieni sau valdenzi.

Ei comunicară hotărîrea lor arhiepiscopului Rokycana. Acesta, ocărîndu-i dela înălțimea scaunului său, ei îi scriseră că nu voiau să creeze nimic nou, ci numai să se reîntoarcă la adevărata biserică a primilor creștini, lucru pe care valdenzii l-au menținut întotdeauna. El le-a răspuns că prin despărțirea lor, ei condamnau pe toți aceia care nu erau din numărul lor și negau că ei ar putea fi mîntuiți. Ei replicară atunci că niciodată ei nu au legat adevărul creștinism de anumite forme sau numai de păreri, că ei recunosc prezența de adevărați creștini și printre cei care nu aparțin la adunarea lor și consideră că biserica Romei păcătuiește cînd contestă mîntuirea aceluia care nu se supun papei. Unul din frați, nepot ai arhiepiscopului îi scria : „Nimeni nu poate spune că noi condamnăm și excludem pe toți aceia care ascultă de biserica romano-catolică. Nu acesta este gîndul nostru ... Noi nu excludem mai bucuros (mai degrabă) pe cei aleși din biserica romano-catolică decît pe cei din bisericile indiene sau grecești ...”

Acești frați insistau asupra sfințeniei vieții așa cum au învățat Hristos și apostolii Săi, sprijiniți pe disciplina eclesiastică scripturală, însă combinată cu o deplină libertate de conștiință. Viața simplă era recomandată. Nici un frate nu trebuia să sufere de sărăcie, bogații fiind gata să-i ajute.

Creșterea acestor biserici a adus după sine schimbări. Oameni bogați și instruiți se uniră cu ele și conducerea trecu la oameni cu o educație superioară. Luca din Praga a fost timp de patruzeci de ani, pînă la moartea sa (1528) cel mai eminent și cel mai activ din acești conducători. El a scris mult și cu talent. De fapt în această epocă, lucrările fraților au depășit cu mult pe cele ale partidului romano-catolic, atît prin abundența lucrărilor cît și prin folosirea tiparului. Ei au scris numeroase cîntări și au compus muzică. Ei au încetat de a mai crede că era rău de a ocupa poziții importante ca funcționari de stat sau de a face comerț cu beneficii cinstite, și de a obține în plus cîștiguri strict necesare pentru întreținerea vieții. Ei au consimțit de asemenea de a presta jurămint. Pentru instruire s-a făcut mult și școlile fraților au fost în general apreciate. Doctrina justificării prin credință a fost mai lămurit învățată decît înainte. Luca a constituit de asemenea o organizație de conducere a bisericii și a introdus un anumit ritual de cult care pînă atunci era simplu. Nu toți l-au urmat. Unii au rămas atașați de formele vechi.

După cîtva timp, papa Alexandru al VI-lea a convins pe regele Boemiei că puterea crescîndă a fraților pune tronul său în primejdie și în 1507, edictul dela Sf. Jacob ordona sub pedeapsa de exil, ascultarea față de biserica romano-catolică sau față de biserica utrachistă. Frații fură din nou persecutați, adunările lor interzise, și cărților lor arse. Ei înșiși au fost băgați la închisoare, izgoniți sau dați la moarte în mod crud. Această încercare a durat zece ani în care timp Luca a acționat fără oboseală ca să întărească, să încurajeze pe cei credincioși pînă cînd el însuși a fost prins și închis. Grație buneii reputații a fraților, persecuția sfîrși prin a se stinge. Cîtiva din cei mai cruzi dușmani ai lor au murit subit și de o manieră ciudată, lucru care a înspăimîntat pe ceilalți și i-a împiedicat de a continua opera lor de omorîre. Regele Boemiei muri de asemenea și certurile dintre romano-catolici și utrachişti au făcut ca să se distragă atenția persecutorilor. Frații și-au regăsit atunci din nou liniștea.

6) FRAȚII DIN BOEMIA ȘI LUTHER ; RĂZBOAIELE RELIGIOASE

În același timp a venit din Germania vestea despre protestarea energică a lui Luther din Wittenberg. De îndată ce a fost posibil, frații au trimis acolo reprezentanți și au făcut legătură cu reformatorii. Lucas ieși din închisoare și-a exprimat oarecare îndoieli cu privire la metodele—după părerea lui— puțin cam violente ale lui Luther și a studenților din Wittenberg. Toate acestea erau atît de deosebite de viața bine reglată pe care el a introdus-o în comunitățile fraților, unde fiecare act decurgea dela un principiu bine definit. Cu toate acestea frații în general au salutat cu entuziasm pe acești aliați neașteptați. Din partea sa Luther avea îndoieli cu privire la acești frați. Totuși în 1520, el a scris lui Spalatin: „Pînă acum, eu am propovăduit poate chiar inconștient tot ceea ce a propovăduit și apărât Jan Huss, Johann Stau-pitz a făcut același lucru, cu un cuvînt noi toți sîntem hussiiți, fără să fi știut: chiar Pavel și Augustin sînt hussiiți—în adevăratul sens al cuvîntului. Iată teribila noastră nenorocire care a venit peste noi, pentru că noi nu l-am recunoscut pe doctorul boem ca conducător al nostru”.

Un alt mare conducător al fraților unității a fost Jean Augusta, care la treizeci și doi de ani a fost numit episcop și socotit ca cel mai înzestrat conducător. El a favorizat cea mai strînsă cooperare cu

protestanții din Germania. În 1526, vechea casă regală a Boemiei s-a stins și împărăția a revenit familiei catolice de Habsburg. Ferdinand I-iul a adăugat Boemia la numeroasele sale state. În Boemia mulți din nobili au fost în favoarea fraților și chiar s-au unit cu ei. Ei au adus mari servicii cauzei creștine primindu-i în domeniile lor pe creștinii persecutați. Jean Augusta s-a adresat unuia dintre ei Konrad Krajek (care întemeiase unul din principalele centre ale fraților la Jungbunzlau), ca să îl roage să negocieze cu noul rege atît de puțin binevoitor. Aceste demersuri au avut un rezultat fericit și credincioșii s-au bucurat de un timp de prosperitate.

În 1546 a izbucnit un război între Liga de Smalcald sau Liga principilor protestanți ai Germaniei sub conducerea electorului de Saxa și împăratul Carol Quintul, fratele regelui Boemiei; statele protestante împotriva celor romano-catolice. Ferdinand a chemat pe nobili și poporul Boemiei care îi erau supuși ca să-l ajute. Electorul de Saxa a rugat pe frați ca să-l ajute în această luptă pentru credința protestantă. Printre nobilii boemi, unii care erau cei mai influenți, făceau parte dintre frați, care erau foarte numeroși și stimați în țară. O întrunire a fost ținută la unul din nobili și s-a hotărît de a se lupta pentru cauza protestantă. La bătălia dela Mtihlberg în 1547 protestanții au fost bătuți. Ferdinand a intrat victorios în Praga și a început să persecute pe frați în vederea nimicirii lor. Patru nobili au fost executați în mod public la Praga. Alții au văzut confiscîndu-li-se averile. Adunările au fost interzise și s-a dat ordin ca oricine va refuza să se alătore bisericilor romano-catolice sau utrachiste să părăsească țara în termen de șase săptămîni.

Atunci începu o vastă emigrare. Din toate părțile, exilații formînd adevărate caravane de care, se îndreptau spre Polonia, în cursul drumului, ei întîlneau populații simpatizante și astfel ei putură să treacă fără cheltuială vama și primiră peste tot ospitalitate. Li s-a refuzat cu toate acestea permisiunea de a se stabili în Polonia sau în Prusia poloneză și abia după șase luni de pelerinaj ei au găsit azil la Konisberg, oraș luteran în Prusia orientală. Unul din ei, George Israel, un tînăr fierar, remarcabil prin credința sa, ca și prin vigoarea sa fizică a trecut peste toate obstacolele și a obținut pentru frați orașul Ostrorog din Polonia. Ei s-au stabilit aici și au făcut din el un centru de unde lucrarea lor a strălucit în toată țara. Ei nu se mulțumeau numai ca să propovăduiască Evanghelia, dar se și străduiau să apropie unele de altele diversele secțiuni ale protestantismului.

În 1556 Ferdinand deveni împărat și tronul Boemiei trecu fiului său Maximilian. Sub domnia sa frații obținură autorizația de a se întoarce în patria lor, să rezidească localurile de cult și să Teia întrunirile lor. Un mare număr dintre ei se exilasera. Bisericele lor au fost în curînd reorganizate în Boemia și în Moravia adăugîndu-se cele din Polonia. Jean Augusta care fusese multă vreme întemnițat și adeseori torturat se decise de a se alipi la biserica utrachistă cu gîndul că el va putea astfel să aducă această biserică, ca să se unească cu frații. De fapt mulți dintre utrachişti au devenit protestanți așa încît Boemia și Moravia era în majoritate protestante.

Principalii conducători ai fraților erau atunci doi nobili Wenzel de Budova și Carol Zerotin. Ei posedau vaste domenii, trăiau pe picior aproape regal și erau oameni evlavioși, care în viața lor de familie dădeau un loc de cinste citirii Bibliei și rugăciunii. Țara prospera și educația se generaliza. Un nobil polonez sosind în 1571 la una din coloniile fraților scria : „Ah, Dumnezeuule veșnic, ce bucurie s-a aprins în inima mea ! Cînd am observat și am verificat toate lucrurile, mi s-a părut în adevăr că eu aș fi dus în bisericile din Efes sau Tesalonic sau într-o altă biserică apostolică. Eu am văzut cu proprii mei ochi și am auzit cu propriile mele urechi, lucrurile pe care noi le citim în Epistole Dela 1579 la 1593 o mare lucrare a fost terminată și anume traducerea Bibliei din limba originală în limba cehă. Această Biblie a lui Kralitz a servit ca bază la traducerea întrebuițată astăzi. Ea a devenit piatra de unghi a literaturii cehe.

Ambiția nobililor era ca „Biserica unității fraților” să nu fie numai simplu tolerată și expusă în toate timpurile la noi persecuții. Ei aspirau să o vadă devenind biserica națională a Boemiei. Cînd în 1603 împăratul Rudolf al II-lea a cerut Dietei boemiene bani, pentru o campanie pe care el o proiecta împotriva turcilor, Wenzel de Budova a cerut ca să fie revocat Edictul dela St. Jacobs și o completă libertate religioasă pentru popor. Creditul cerut nu trebuia să fie votat decît în aceste condiții. Nobilimea protestantă din diversele părți, a sprijinit această cerere și poporul s-a alăturat cu entuziasm de partea aceasta. Împăratul care se găsea acum între protestanți și iezuiți a promis și a retractat de mai multe ori și nu s-a ajuns a se face nici un pas înainte. Atunci Wenzel a convocat pe toți nobilii. Ei au strîns oameni și material, apoi au jurat că dacă condițiile lor nu vor fi acceptate ei vor recurge la forță. Împăratul cedă și semnă „Charta boemiană” care dădu deplină libertate religioasă, spre cea mai mare bucurie a poporului.

S-a format un comitet din douăzeci și patru de „apărători” care trebuiau să vegheze la punerea în practică a prescripțiunilor Chartei. Toate partidele protestante și frații unității semnară Confesiunea generală și națională a Boemiei. Dar în 1616, Ferdinand al II-lea s-a urcat pe tron. În întregime sub influența iezuiților și cu toate că la încoronare a jurat să păzescă Charta”, el a început să o violeze imediat. Cei doi miniștri principali ai lui, Martinitz și Slawata, au luat măsuri de constrîngere împotriva libertății protestanților și atitudinea celor două părți antagoniste deveni din ce în ce mai amenințătoare. Criza inevitabilă a fost provocată de o ceartă cu privire la o biserică protestantă, care din ordinul regelui, a fost sechestrată și distrusă. La aceasta „apărătorii” au pătruns cu forța în castelul regal din Praga unde era adunat consiliul regelui. Ca urmare a unor violente certuri Martinitz și Slawata au fost aruncați pe fereastră dela o înălțime de vreo douăzeci de metri. Din fericire căderea lor a fost amortizată de o grămadă de gunoi, așa că nu au avut de suferit prea mult. Apărătorii au pus pe picioare o armată, l-au detronat pe Ferdinand și au numit ca rege pe Electorul palatin Frederic, ginerele lui Iacob I din Anglia. Iezuiții au fost expulzați și liturghia a fost ridiculizată.

Punctul culminant al luptei a fost bătălia dată pe Muntele Alb în afara orașului Praga, în 1620. Apărătorii au suferit o mare înfrîngere. În 21 iunie 1621 în marea piață din Praga închisă într-o parte de biserica Tyn și în cealaltă parte de palatul Dietei, douăzeci și șapte de nobili protestanți au fost decapitați în public, între alții și Wenzel de Budova. Ei au refuzat oferta care li s-a făcut de a adopta credința catolică pentru a-și salva viața. Omorurile și violența au început să domnească atunci în țară. Trezeci și șase de mii de familii au părăsit Boemia și Moravia și populația Boemiei a scăzut dela trei milioane la un milion de locuitori. Astfel au dispărut împreună religia hussită și independența Boemiei.

Războiul de trezeci de ani începuse să samene ruine asupra întinselor ținuturi ale Europei.

7) COMENIUS

În aceste timpuri de necaz a apărut figura eroică a lui Ioan Amos Comenius, născut în 1592, care și-a cîștigat mai tîrziu o reputație mondială prin reforma sa în educație. El nu a aprobat maniera în care frații s-au lansat în politică și în război. În timpul marelui dezastru, el era de trei ani ca pastor la congregațiunea fra-

șilor dela Fulneck în Moravia. Această localitate fiind jefuită și distrusă de către soldații spanioli, Comenius a trebuit să fugă. El s-a refugiat în castelul lui Carol de Zerotin, unde a devenit conducătorul refugiaților care se găseau deja acolo. Aici el a scris „Labirintul lumii și paradisul inimii”, alegorie prin care el învâța că lumea nu poate da pacea, ci numai Hristos care locuiește în inimă. Alungat de Zerotin, Comenius a făcut să iasă din Moravia ultima ceată de refugiați. El pierduse totul. Soția și copilul lui au murit, datorită lipsurilor suferite în cursul drumului. Când și-au luat rămas bun dela țara lor natală, el i-a încurajat să se încreadă în Dumnezeu, care va veghea în Moravia asupra unei „semințe ascunse” care într-o zi va crește și va aduce roadă.

Cei exilați găsiră în sfârșit un azil la Lissa (Lesno) în Polonia (1628) unde Comenius deveni directorul școlii. De acolo el a vizitat în 1641 Anglia, în urma unei invitații de a merge acolo pentru a reorganiza instituțiile de educație. Acolo, războiul civil îl obligă să mai călătorească încă în Suedia și în altă parte. În 1656 o înfrîngere a suedezilor de către polonezi, avu ca urmare incendierea de către învingători a „cuibului ereticilor” dela Lissa. Comenius pierdu deci din nou toate bunurile sale, între care și manuscrisele gata să fie publicate și reprezentînd ani de lucru. Pacea dela Westfalia din 1648 a nimicit și ultima speranță a restaurării fraților în Boemia, puterea catolică și protestantă refuzînd de a-i recunoaște. În aceste împrejurări atît de dureroase, Comenius a scris fraților și lumii în general, dîndu-le sfaturi, care vin din experiența unui suflet, că chiar dacă orice ajutor pămîntesc încetează totuși să ne sprijinim numai pe Dumnezeu

În 1650 el a scris la Lissa : „Testamentul unei mame care moare” în care el sfătuiește pe propovăduitorii din biserica moravă, lipsiți de orice împărtășire frățească, să accepte invitația de a predica în bisericile evanghelice, nu pentru a linguși pe ascultători sau pentru a accentua despărțirea, ci cu o dragoste fierbinte și un spirit de unitate. El sfătuiește pe „orfani” care nu sînt predicatori,, de a se atașa unei congregațiuni, unde nu vor fi obligați să urmeze pe oameni, ci mai degrabă să fie învățați de a urma pe Hristos, unde ei vor auzi proclamîndu-se Evanghelia lui Isus. El le-a spus ca să se roage pentru pacea acestor biserici, să caute a le face să progreseze în tot ceea ce este bun, dîndu-le un exemplu luminos, antrenîndu-i în rugăciuni fierbinți, pentru ca mînia lui Dumnezeu Cel Atotputernic, care trebuie să lovească creștinătatea să se depărteze de ei.

După îndemnuri de ordin general el adaugă : „Eu nu vă pot uita scumpe surori bisericile evanghelice, nici pe tine mama noas-

tră care ne-ai dat naștere, biserica Romei. Tu ai fost o mamă, însă ai devenit pentru noi un... vampir care suge sîngele copiilor săi. De aceea eu doresc ca în nenorocirea ta, tu să te întorci spre pocăință și să părăsești Babilonul blestemelor tale... Tuturor adunărilor creștine reunite, eu le transmit dorința mea arzătoare de unitate și de împăcare, de unire în credință și în dragoste în vederea unității Duhului. Ah, de s-ar revărsa peste voi acest duh pe care Tatăl mi l-a dat și mie — așa ca la început — pentru ca să năzuiți la unire și la împărtășire în adevărul creștin, cu toți aceia care cheamă în mod sincer numele lui Isus. Dumnezeu să vă conducă să cunoașteți din temelie tot ceea ce este esențial și necesar, așa cum m-a învățat și pe mine, pentru a putea înțelege asupra căror puncte voi trebuie să fiți zeloși și să evitați orice zel fără pricepere, care în loc să ajute la înaintarea bisericii tinde la distrugerea ei. De asemenea să puteți deosebi unde este necesar de a desfășura un zel fierbinte spre slava lui Dumnezeu chiar pînă la părăsirea vieților noastre ! Să dea Dumnezeu ca toți să fiți mînați de o mare dorință de a avea harul Dumnezeului nostru și frumusețea divină a lui Isus și aceste daruri interioare și minunate ale Duhului Sfînt, care sînt acordate adevăratei credințe, dragostei sincere și nădejzii vii în Dumnezeu în această constă natura adevăratului creștinism”.

„Vocea întristării” a fost scrisă în 1660 la Amsterdam. Aceasta a fost ultima reședință a lui Comenius, care a murit aici zece ani mai tîrziu. El a scris între altele : „Noi știm că Domnul nu vindecă decît pe cei răniți, nu dă viață decît celor morți și nu ridică din mormînt decît pe cei care au coborît acolo (1 Sam. 2). Să fim deci gata de a accepta voia Sa pentru noi, și dacă El găsește cu cale ca să ne rănească înainte de a ne omorî, și de a ne arunca în mormînt, să se facă voia Sa ! Noi sîntem, cu toate acestea încredințați că, fie aici, fie în eternitate, noi vom fi vindecați, înviați și introduși în cer. Chiar Domnul nostru care a îndurat cea mai dureroasă, cea mai rușinoasă și cea mai înspăimîntătoare moarte, s-a consolat la gîndul că dacă grăuntele de gnu nu moare, rămîne singur, dar dacă moare el aduce multă roadă. Dacă vindecarea decurge din ranele Sale, viața din moartea Sa, din mormîntul Său cerul și mîntuirea, atunci pentru ce noi micul grăunte de grîu să nu murim și noi după voia lui Dumnezeu ? Dacă sîngele martirilor și chiar al nostru trebuie să fie sămînța bisericii, pentru credincioșii care vor veni după noi, ah, să răspîndim plîngînd prețioasa sămînță, cu scopul de a reveni într-o zi cu bucurie purtînd snopii noștri. Dacă Dumnezeu nimicește, El va zidi din nou. El face toate lucrurile noi. Dumnezeu știe ce face ! Să rămînem plini

de încredere atunci când El dărimă sau zidește după buna plăcere a voiei Sale. El nu face nimic fără un scop bine determinat; lucruri mari se ascund în toate acțiunile Sale. Creațiunea întregă este subordonată voiei lui Dumnezeu și noi de asemenea, fie că înțelegem sau nu ceea ce face El. El nu are nevoie ca să ne consulte pe noi în acțiunile Sale".

La vârsta de 77 de ani, atunci când el își câștigase în toată Europa o mare reputație, din cauza revoluționarii gândirii în sensul bun al cuvântului prin duhul și metodele sale de învățămînt, Comenius a scris : „Singurul, lucru necesar". În această lucrare el compară lumea cu un labirint și demonstrează că singurul mijloc de a ieși din acest labirint, este de a lăsa la o parte ceea ce este inutil și de a alege singurul lucru necesar : „pe Hristos". În-vățători în mare număr — spunea el — au produs o mulțime de secte, pentru care nu se pot găsi imediat nume. Fiecare biserică crede a fi cea adevărată sau cel puțin aceea care se apropie cel mai mult de adevăr, astfel că bisericile se persecută amar unele pe altele. Nu se poate nădăjdui vreo împăcare între ele ; ele răspund la ură cu o ură neînduplecată". Ele își fabrică diferitele lor mărturisiri de credință, extrăgîndu-le din Biblie. Acestea sînt fortărețele lor și meterezele înapoia cărora ele se ascund și rezistă atacurilor. Eu nu vreau să spun că aceste mărturisiri de credință — căci ele în majoritatea cazurilor sînt așa că putem să le admitem — ar fi rele în ele înșile, însă devin rele pentru că ațîță focul dușmăniei. Numai dacă ele vor fi îndepărtate în întregime, ar fi posibil de a merge pe o cale de vindecare a rănilor bisericii... La acest labirint de secte și de diverse confesiuni se mai adaugă și dragostea pentru dispute. La ce folosește acest lucru ? A existat vreodată vreo ceartă de vorbe care să fi adus vreo soluție ? Niciodată ! Numărul acestor dispute nu face altceva decît să crească rău. Satan este cel mai mare sucitor de vorbe (sofist) : el nu a fost niciodată învins într-o dispută de cuvinte. La un serviciu divin, în general se aud mai mult cuvintele oamenilor decît Cuvîntul lui Dumnezeu. Fiecare pălăvrăgește după placul său, se omoară timpul prin dizertații (vorbiri savante), căutînd să se respingă argumentele altora. Cu anevoie se menționează despre nașterea din nou, despre necesitatea pentru om de a deveni asemenea lui Hristos, de a deveni un participant la natura divină (II Petru 1,4). În ceea ce privește cheile împărăției, biserica a pierdut aproape în întregime puterea de a lega; ei nu i-a rămas decît aceea de ai deslega... Sacramentele, date ca simboale ale unității dragostei și a vieții în Hristos, au devenit ocazia unor lupte îndîrjite, o cauză de ură mutuală, un centru de sectarism... Pe scurt, creștinătatea

a devenit un labirint. Credința a fost împărțită în mii de părți infime și acela care nu le acceptă pe toate este considerat ca eretic... Cine ne va ajuta ? Numai „singurul lucru necesar" : revenirea la Hristos, la El, singurul Conducător, ca să mergem pe urmele Sale, lăsînd la o parte toate celelalte cărări, pînă cînd noi vom fi atins țelul și vom fi ajuns la unitatea (unirea) credinței (Efeseni 4,13). Ca și Stăpînul nostru ceresc, care a zidit totul pe temelia Scripturilor, să lăsăm la o parte toate particularitățile confesiunii noastre speciale și să ne mulțumim cu Cuvîntul descoperit al lui Dumnezeu, care aparține tuturor, cu Biblia în mîna noi declarăm : „Eu cred ceea ce Dumnezeu a descoperit în această carte, eu vreau să ascult poruncile Sale, eu cred în făgăduințele Sale. Creștini ascultați ! Nu există decît o viață, însă moartea vine la noi sub mii de forme. Nu există decît un singur adevăr, însă eroarea sub mii de forme. Nu există decît un Hristos, însă mii de anticriști. Tu cunoști deci creștinătatea, singurul lucru necesar. Sau tu vei reveni la Hristos sau tu vei merge la nimicire ca anticristul. Dacă ești înțelept, dacă tu vrei să trăiești, tu vei urma pe Conducătorul vieții.

Dar voi creștinilor, bucurați-vă de a fi crescuți lîngă El... Ascultați cuvintele Conducătorului nostru ceresc: „Veniți la Mine... „Răspundeți într-o singură voce : „Da, noi venim".